

Kutsal Kent Kudüs Karabat'ın Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri Adlı Eserine Semiyotik Bir Bakış

A Semiotic Analysis of Ayşe Karabat's Voluntary Exiles of Jerusalem: the Sacred City of Jerusalem

Burcu Narda Sarhuş*

* Dr.

Orcid Id: 0009-0007-6785-6208

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Dr. Burcu Narda Sarhuş, Bağımsız
Araştırmacı

E-posta / E-mail:
nardallica@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
1 Aralık 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
6 Aralık 2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:

Burcu Narda Sarhuş, "Kutsal Kent Kudüs -
Karabat'ın Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri
Adlı Eserine Semiyotik Bir Bakış", *Türk
Dünyası Araştırmaları* 137, Sayı 271,
(2025): 39-60.

doi: 10.55773/tda.1398710

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA
2.0 tarafından lisanslanmıştır. /
This article is licensed under a Creative
Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Bir anlatıda uzamın incelenmesi çok önemlidir. Çünkü uzam anlatı metninin her düzeyinde yer alır. Uzam, anlatının temel ögesini oluşturur ve uzamı oluşturan tüm öğeler birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindedir. Bir anlatıyı anlamak için uzamı ve uzamı oluşturan anlamsal katmanları iyi kavramak gerekir. Uzamı oluşturan kültür, tarih, din, insan gibi katmanlar vardır. Bu katmanlar semiyosferde yani kültür uzamında birleşir. Bu çalışmada, Ayşe Karabat'ın Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri adlı eseri Yuri Lotman'ın Düşünen Dünyaların İçinde adlı eserinden yola çıkılarak 'insan, kültür, metin ve tarih' ekseninde semiyotik bir bakışla ele alınacaktır. Anlatı kişilerinin uzamla ilişkileri ve uzamın metinde yaratılan dünyayı kavrama ve anlamlandırma sürecindeki önemi semiyotik bağlam çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, semiyotik, uzam, kültür, insan.

Abstract

Examining space in a narrative is very important. Because space is present at every level of the narrative text. Space constitutes the basic element of the narrative, and all elements that make up space are in a relationship of interdependence with each other. In order to understand a narrative, it is necessary to have a good grasp of space and the semantic layers that make up space. There are layers such as culture, history, religion and people that make up space. These layers unite in the semiosphere, that is, the cultural space. In this study, Ayşe Karabat's Voluntary Exiles of Jerusalem will be discussed with a semiotic perspective in terms of 'human, culture, text and history', based on Yuri Lotman's work titled Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. The relationships of the narrative characters with space and the importance of space in the process of comprehending and making sense of the universe created in the text will be evaluated within the framework of semiotic context.

Keywords: Jerusalem, Semiotics, Space, Culture, Human.

Giriş

Semiyosfer yani kültür sistemi, tarihsel, kültürel ve imgesel olarak pek çok göstergenin ifadesidir. Bir gösterge olan Kudüs kenti de semiyosferin içinde çok önemli bir yere sahiptir. Kudüs semiyotik kültürün sadece belli bir kesitini değil, geçmişten geleceğe uzanan dikey bir kesitini de kapsar. Bu anlamda, kent olarak Kudüs hem Orta Doğu hem de dünya kültür ve inanç sisteminin en önemli öğelerinden biridir. Birçok göstergenin bir araya gelmesinden oluşan kentler, evrenin minyatür bir modelidir. Bu anlamda, semiyosfer sistemi makrokozmos; Kudüs ise mikrokozmos olarak belirtilebilir.

Orta Doğu ve siyaseti üzerine yazan gazeteci ve yazar Karabat, *Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri* adlı romanında Kudüs'ü merkez almış ve İsrail-Filistin meselesini tarihî gerçekleri ve kurguyu birleştirerek dile getirmiştir. *Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri*, İsrail-Filistin Savaşı sırasında Kudüs'te görev yapan dört gazetecinin bir grup gönüllü sürgün olan Nadya, Saadet, Steve ve Frank'ın kendilerini arayış öyküsüdür. Romanda, kurmaca karakterlerin yanı sıra Yasser Arafat, Ariel Şaron gibi gerçek karakterler de vardır. Yazar hem gerçekçi hem de kurmaca olan bu anlatısında Kudüs'ün kültür ve din tarihi hakkında bilgiler vermiş, kentin sokaklarına, kutsal mekânlarına dair ayrıntılı betimlemeler yapmış okuyucunun zihninde çok boyutlu bir Kudüs imgesi canlandırma çalışmıştır.

Gerek dünya gerekse Orta Doğu kültür ve din tarihinin anlamsal çekirdeğini oluşturan Kudüs imgesi, çok boyutlu bir uzama sahiptir. Bu çalışmada, Kudüs imgesine dair farklı uzam katmanları tespit edilecek ve bu uzam katmanları Yuri Lotman'ın ileri sürdüğü semiyotik bakış açısıyla incelenmiştir. Çalışma, insan-kültür, metin ve tarih olmak üzere dört katmanda yapılandırılmıştır. Çalışmanın en önemli kısmını oluşturan kültür bölümü ise 'Algısal Uzam', 'Retorik Uzam', 'Simgesel Uzam', 'Diyalektik Uzam', 'Dinsel-Mitsel Uzam', 'Betimleme Görünümleri-Mimari Uzam' ve 'Savaş Uzamı' ana başlıkları altında ele alınmıştır. Retorik Uzam bağlamında, 'Başlangıç ve Bitiş Arasında', 'Dionysoscü Uzam-Fettan Kent'; Diyalektik Uzam bağlamında ise, 'İçinde "Barış" Olmayan Barış Kenti', 'Karşıtlıklar Arasında: Kutsal Kent-Lanetli Kent' ve 'Kutsal Ev/ Ev-Antiev Diyalektiği' olarak adlandırılan alt başlıklara yer verilmiştir.

1. Tarih

Tarihsel verilere göre, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı sonunda Kudüs'ün, İsrail'in kontrolüne geçmesinin ardından Filistinliler, İsrail işgaline karşı "intifada" (silkinmek, ayağa kalkmak) adı verilen bir direniş hareketi başlatmışlardır. İlk intifada 1987'de ikinci intifada ise 2000 yılında başlamıştır. Nitekim bu eserdeki öykü zamanı da tarihsel bir olgu olan ikinci intifada ile başlar. Ancak geri sapımlarla 1947'deki paylaşım planına kadar gidilerek konuyla ilgili tarihsel bütünlük sağlanır. Yazar, olayları geri sapımla (flash back-analeks) anlattığı için "çizgizel olmayan anlatı"¹ söz konusudur. Tarihsel bilgiler,

¹ Ayşe Kiran ve Zeynel Kiran, *Yazınsal Okuma Süreçleri* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011), 69.

kahramanların çocukluk anıları, önceki röportaj, haber metinleri ve rüyalar bu zamansal ve kesitsel geri dönüşleri oluşturur. Tüm geri sapımlar italik harflerle yazıldığından okur bu zamansal değişiklikleri kolaylıkla fark edebilir.

Yazar, İsrail-Filistin Savaşının öykü zamanından önceki kısmını Nadya karakterinin geçmişe yönelik bir rüyası ile tamamlar. Bu şekilde savaşın ilk başladığı zamana giderek tarihsel bir olguyu kronolojik olarak tamamlamış olur. Yazar, geri sapım yöntemini rüya görme eylemiyle birleştirerek okuyucuyu adeta bir zaman makinesine binmişçesine geçmişe götürür. Örneğin Nadya'nın rüyasındaki "Aman Allah'ım! 29 Ekim 1947'deyiz"² söylemi bunu kanıtlar niteliktedir. "Herkes orada (...) Ama kimse konuşmuyor, kimse kumuldamiyor ve sanki soluk bile almıyorlar"³, "Barood'da hâlâ hareket yok. Nadya dışında her şey herkes donmuş"⁴ söylemleri ise, yazarın bu rüyalarda zaman ve kişileri dondurarak tarihsel olguya vurgu yaptığını gösterir.

2. Metin

Kültür uzamını dolduran bu anlatı metni, 1947'de BM Genel Kurulu'nca Filistin'in üçe bölünmesinden sonra başlayan savaşı anlatır. Anlatıda, ana karakterlerin geçmişte ya da öykü zamanı içinde hazırladıkları haber yazıları ve röportaj metinleri, öykü içinde öykü niteliğine dönüşür. Bu şekilde öyküye farklı insan hikâyeleri dâhil edilir.

Bu anlatıyı iyi anlamak için anlatıcının öykü içindeki varlığını iyi bilmek gerekir. Elöyküsel anlatı, "anlatıcının anlattığı öyküde yer almadığı anlatı"dır.⁵ Bu bağlamda Karabat da anlatısını-anlatıcının öykünün dışında kaldığı-e-löyküsel anlatıcıyla üçüncü tekil adıyla yazar. Yazar, bu yöntemle olaylara daha nesnel ve tarafsız bakma olanağı bulur. Öykü düzeyinde ise dört farklı anlatıcı söz konusudur. Öyküdeki dört ana karakter (Nadya, Steve, Frank, Saadet) dönüşümlü olarak olayları anlatır. Çoğu zaman anlatı düzeyi ile öykü düzeyi birbiriyle çakışır. Çünkü öykü hem geçmişte hem de öykü zamanında bağlantılanan çok sayıda olayı kapsar. Ayrıca anlatı düzeylerinde, öykünün çizgiselliğini bozan zamansal değişiklikler söz konusudur. Yazar, analeks denilen 'ani geriye sarmalar' ile eski olayları sonradan anlatır.⁶ Yazar, bu şekildeki geri sarmalar ile etkili bir anlatı dili yaratır.

Lotman'a göre metin, anlam üreten bir mekanizmadır.⁷ Yazar da anlam üreten metnini yaratırken çok sayıda farklı malzemedi, farklı metinlerden yararlanmıştı. Metinler arası ilişki bağlamında kutsal kitaplara, tarihi belgelere, peygamber söylencelerine, dinî hikâyelere ve mitlere değinerek kendi metnini yaratmıştı.

² Ayşe Karabat, *Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri*, (İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2007), 57.

³ Karabat, *Kudüs'ün*, 56.

⁴ Karabat, *Kudüs'ün*, 57.

⁵ Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), 23.

⁶ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Çev. Kemal Atakay (İstanbul: Can Yayınları, 2015), 46.

⁷ Yuri Lotman, *Düşünen Dünyaların İçinde İnsan-Metin-Semiyosfer-Tarih*, Çev. Sabri Gürses (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2012), 15.

3. Semiyosfer (Kültür Uzamı)

3.1. Algısal Uzam-Renkler, Sesler, Kokular

Yazar, anlatısında Kudüs'ü tanımlarken renk, ses ve koku algılarına ilişkin ifadelere yer vererek Kudüs uzamını okuyucuya hissettirmeye çalışır. Kudüs'ün rengi tek katlı beyaz (açık krem) evlerinden dolayı 'beyaz' ve Altın Kubbe'nin parıltısından dolayı 'sarı' olarak tasvir edilir. Ancak yılda bir kez gelen Hemşin rüzgârlarının çölden kalkan kumlarla birlikte kenti kahverengiye boyadığına da değinilir. *"Gökten tam anlamıyla çamur yağıyordu. Her yeri kaplayan kahverengi yapış yapış bir çamur"*⁸ ifadesi kentin renginin bazen kahverengi olarak değiştiğini gösterir. Anlatıda Kudüs'te farklı seslerden oluşan bir ses uzamı da mevcuttur. *"Kudüs'te sabaha karşı kuşların ötmesi ona çok garip gelmişti. Kudüs'te olsa olsa silahlar, ambulans ve polis sirenleri öterdi, kuşlar değil... Kuş seslerini dinleyebilmek için daha erken kalkmaya karar verdi"*⁹ alıntısı Kudüs'teki uzamı yaratan sesleri açıklar. Kudüs'teki silah ve siren sesleri savaşın, kuş sesleri ise huzur ve barışın göstergesidir. Siren sesleri ayrıca Şabat'ın (Yahudilerin dinlenme günü) başladığını da gösterir. Şabat'ı gereksiz bulan ana kahramanlar için bu sirenler esenliksiz bir uzamı oluşturur. Yazar, kokulara tutkunluk derecinde düşkün Nadya karakteri ile farklı bir 'koku' uzamı yaratır. Yazara göre her şehir kendi gibi kokmaktadır. *"Aslında her şeyin bir kokusu var sanırım. Kendine has bir kokusu... Ona özel. Mesela her şehrin bir kokusu var (...) Adını bile düşündüğümde, kokusunu hissettiğim şeyler, şehirler var"*¹⁰ alıntısı şehirlerin kokusuyla var olan bir uzam olduğunun göstergesidir. Bu noktada Kudüs de bütün Orta Doğu coğrafyası gibi 'barut' kokar.¹¹ Burada yazar duylara hitap ederek okuyucunun kenti daha iyi algılamasını sağlar.

3.2. Retorik Uzam

'Başlangıç ve Bitiş arasında', 'Dionysoscü Uzam-Fettan Kent' ve 'Kutsal Kentin Harfleri' gibi alt başlıklar anlatının retorik uzamını oluşturur. Yine mecaz, kişileştirme, seslenme gibi retorik figürler de bu uzamda yer alır.

3.2.1. Başlangıç ve Bitiş Arasında

Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri, *"Orası Cehennem gibi"*¹² tümcesi ile başlar. Bu tümce ile gerçek bir uzam olan Kudüs, tinsel bir uzam olan cehenneme benzetilmiştir. Kurmaca bir anlatının başlangıç tümcesi, zaman ve uzama dair bilgi verdiği için özel bir ilgi gerektirir.¹³ Yazar, okura evvela öykünün hoş olmayan esenliksiz bir uzamda geçtiğinin bilgisini verir. 'Kudüs' uzamı, 'cehenneme' benzetilerek 'metaforik' bir başlangıç yapılır. Lotman'ın da belirttiği gibi dünya

⁸ Karabat, *Kudüs'ün*, 33.

⁹ Karabat, *Kudüs'ün*, 64- 65.

¹⁰ Karabat, *Kudüs'ün*, 16.

¹¹ Karabat, *Kudüs'ün*, 18.

¹² Karabat, *Kudüs'ün*, 9.

¹³ Kiran, *Yazınsal Okuma*, 82.

kültürünü yansıtan anlatı metinlerinin mecazlara yer vermesi rastlantısal değildir. Bir çeşit mecaz olan metaforlar, retorik dilin temellerini oluşturur.¹⁴ Semantik benzerlikten dolayı “*in prasentia* göstergeden *in absentia* göstergeye bir aktarım” gerçekleşmiştir.¹⁵ Cennetin yeryüzündeki simgesi olan Kudüs’ün cehenneme benzetilmesi oldukça retorik ve imgesel bir uzam yaratır.

Başlangıç, tümleci kadar anlatının bitişi de aynı derecede önem taşır. “*Sevgi ve barışla kal.*”¹⁶ tümcesinde de görüldüğü üzere anlatının başlangıç ve bitişi karşıtlık oluşturur. Nitekim yapıtın ana izleği de bu karşıtlıklar üzerine kurulmuştur: kenti cehenneme çeviren ‘savaş’ ve umut edilen ‘barış’. Başlangıç her ne kadar eseniksiz bir ifade ile başlasa da bitişteki bu olumlu ifade öykünün sonunda esenlikli olayların ortaya çıkacağını öngörür. “Sevgi ve barışla kal.” umutlu bir sonu çağırır.

3.2.2. Dionysoscu Uzam-Fettan Kent

Dionysostik bakış açısında dişillik temsil eden toprak kültü hâkimdir. Toprak dinamik bir şekilde yaratır, çoğaltır ve istediği zaman da yok eder. Dionysos yeryüzündeki toprağı yani doğayı, coşkunu ve saldırganlığı simgeler. Nitekim doğa alanına ait olan ‘şeyler’ Dionizyak olarak adlandırılır.¹⁷ Bu bakış açısıyla Karabat’ın Kudüs’ünün de pek çok Dionizyak iz taşıdığı görülür. “*Ey Fettan Kudüs. Çık artık milletin rüyasından*”¹⁸ alıntısı hem retorik hem de Dionizyak bir uzam oluşturur. Burada ‘Ey’ hitabı şehrin canlı bir ruh taşıdığına göstergesidir. Nitekim seslenme (apostrophe) sanatını içeren bu satırlarla Kudüs’e ‘Ey’ diye seslenilmiştir. “*Ey sözcüğü, onurlu şehre, onurlu bir sesleniştir.*”¹⁹ Ancak ‘Ey’ sözcüğü olumlu olana; ‘fettan’ sözcüğü ise olumsuz olana gönderme yapar. Bundan dolayıdır ki Kudüs hem negatifi hem de pozitifini içinde barındıran Dionizyak dişil bir karakter olarak ortaya çıkar. Dionizyak kadın kişiliğinin görüldüğü bir diğer alıntı da şöyledir:

*Siz istediğiniz kadar kavga edin, istediğiniz kadar birbirinizi yok edin, ben, kutsal Kudüs şehri, vakarımı hiç bozmadan, dünyanın sonuna kadar böyle ayakta kalacağım, parlayacağım ve ışığımı saçmaya devam edeceğim. Hiçbiriniz bana sahip olamayacaksınız.*²⁰

Görüldüğü gibi Dionysoscu bakış açısındaki doğanın evrensel kanunu olan ‘yok ederek yaratmak’, Karabat’ın Kudüs imgesinde de kendini göstermiştir. Kudüs, kendisi için savaşanları ‘yok ederek’ kendi ebedi varlığını yaratmıştır. Romanın ana kahramanlarından biri olan Frank’in şu söylemi de

¹⁴ Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 51-52.

¹⁵ Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 53.

¹⁶ Karabat, *Kudüs’ün*, 389.

¹⁷ Gökhan Akmaz, “*Şiva ve Dionysos: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Doğa ile Kültür Bütünlüğü*,” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 41.

¹⁸ Karabat, *Kudüs’ün*, 46.

¹⁹ Ali Haydar Haksal, *Doğu Büyüsü: Ah Kudüs!* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 7.

²⁰ Karabat, *Kudüs’ün*, 11- 12.

'yok eden-yıkan' Kudüs'ün, 'hayat veren-yaratan' diğer tarafını anlatır: "Teşekkürler Kudüs... Her zaman tek kişilik düşünmeye alışmış olan ben, sayende kendi değerlerimin dışında değerler öğreniyorum. Senin hayat verdiğin nadir insanlardan biriyim herhalde."²¹ Kudüs'ün, Dionysosçu bir imgelem olduğunu kanıtlayan bir başka alıntı da şu şekildedir: "Kudüs onu esir alıyor, yutuyor... Şimdi de Steve'in kemiklerini tükürmeye hazırlanıyor. Kudüs, ihaneti, inançsızlığı kabul etmiyor... Hele ki kendisine yüz çevrilmesini asla. Kudüs, insanlarla alay etmesini de seviyor."²² Bu alıntı, Kudüs'ün kendine gönlünü kaptıranların ruhlarını kemiren ve kemiklerini de dünyanın en önemsiz nesnesiymiş gibi tükürüp atan 'daeomonik' bir kadına benzetildiğini gösterir.

Kudüs, yalnızca bir göz süzmeyle, davetkârmış gibi gelen minicik, belli belirsiz bir hareketle, kucağına düşmeye dünden hazır âşıklerini kendine bağlıyor, sonra onları işkencelerden işkencelere sürüklüyordu. Kudüs'e asla sahip olunamayacağını bilmeyen, anlamayan âşıkları birbirlerini gırtlaklayıp, çıplak elleriyle öldürürken, o, hiçbir şey olmuyormuş gibi bütün ihtişamıyla orada dikilip, öylece seyrediyordu kendisi için yapılan bu kavgayı. Kudüs, öyle bir fettandı ki, bazen âşıklarından birine teslim olmuş gibi davranıyordu, ama halvetin doruk noktasında başka bir âşığa göz kırpmaktan çekinmiyordu. Kudüs'e sahip olunabileceğini düşünmek, bu dünyadaki en büyük çaresizlik ve aynı zamanda da aptallıktı.²³

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere Kudüs; davetkâr, çoğulcu, cüretkâr, işkence eden, teslim olmayan, sahip olunamaz özellikleriyle dionysosvari bir kadın bedenine dönüşür. "Kadının bedeni gizemli ve kutsal bir mekândır"²⁴ ve kutsal olan her mekân, kirletme ve sahip olma arzusunun da beraberinde getirir. Nitekim Kudüs kenti de binlerce yıldır insanoğlunun sahip olmak istediği ve bu uğurda kanlı savaşlar gerçekleştirdiği kutsal bir kadın bedeni gibidir. Bu anlamda, burada yazarın bilerek ya da bilmeyerek kadının 'istenme', 'arzulanma' ya da 'cinsel cazibe' arketipini yeniden işlediği söylenebilir. Yine, "o öyle bir sevgili ki, 'sahip olacağım' diye tutturmazsan, güzelliğini takdir etmeyi bilirsen, onunla kavga etmeyi bırakırsan, cömert davranıyor"²⁵ söyleminde de 'arzu nesnesi' ve 'güzellik' arketipik özellikleri Kudüs'e mal edilmiştir. Kudüs hem doğu coğrafyasının hem de tüm dünyanın en kutsal ve en arzulanılan dişil kişiliğidir ve tarih boyunca 'sahip olunamayan' ancak 'teslim olunan' arkaik bir imgedir.

Dionysostik bakış açısında düşüncenin temeli duygulardır. "Duygu kaos-

²¹ Karabat, *Kudüs'ün*, 348.

²² Karabat, *Kudüs'ün*, 384-385

²³ Karabat, *Kudüs'ün*, 134

²⁴ Camille Paglia, *Cinsel Kimlikler* (Ankara: Epos Yayınları, 2004), 34.

²⁵ Karabat, *Kudüs'ün*, 389

tur. Her iyi duygunun bir de olumsuz yanı vardır.”²⁶ Duygular karşıt duygularla var olur. Kudüs de karşıt duyguları yaşayan ve yaşatan bir kenttir. “Bir şehir insanı hem bu kadar üzüp, hem de bu kadar mutlu edebilir mi? Hem de birbirini izleyen dakikalar içinde...”²⁷, “Neden bu adı şehir içimizden çıkmıyor, ondan bir an uzaklaşsak niçin özlüyoruz onu?”²⁸, “Lanet olsun ona ve en çok da bu şehre, Kudüs’e. Bu şehirde, ne mutlu olabiliyordu ne de çekip gidebiliyordu”²⁹ alıntıları, Kudüs’ün anlatı kahramanlarına karşıt duygular yaşattığını göstermektedir. Bütün bu duygularla, Kudüs onlar için hem lanet okudukları, uzaklaşmak istedikleri, üzüldükleri eseniksiz bir uzam hem de özledikleri, mutlu oldukları ve uzaklaşamadıkları esenlikli bir uzam hâline gelir.

Dionizyak terimi insanlık dışı vahşeti, katliamı, sefaleti ve çürümeyi de temsil eder.³⁰ Bu anlamda İsrail-Filistin Savaşı’nın en çalkantılı döneminde kentte yaşanan katliam, sefalet ve acının gözler önüne serilmesi de Kudüs’ün Dionizyak özelliklerindedir. Nitekim Dionysos’un keder sınırlarından olan “kan” bu topraklardan hiç eksilmemiştir.³¹ Sonuç olarak Dionysosçu bakış açısına göre Kudüs, bir taraftan savaşı, kaosu, baştan çıkarıcı, yıkıcı ve daemonik olanı temsil ederken diğer taraftan da yaratıcılığı, bereketi, kutsallığı ve huzuru temsil eder. Aşağıdaki tabloda Kudüs’e dair özellikler olumlu ve olumsuz veçheleriyle özetlenmiştir.

Kudüs (Dişil Kent)	
Olumsuz Özellikleriyle Kudüs	Olumlu Özellikleriyle Kudüs
Fettan, cilveli, kendine âşık eden, davetkâr, çoğulcu, cüretkâr, teslim olmayan, sahip olunamaz, alaycı	Güzel, ihtişamlı
Yok eden (yıkıcı)	Yaratan (yapıcı)
Esir alan, yutan, kemikleri tüküren, acımasız, işkence eden	Bereketli, hayat veren, öğretici, cömert

3.3. Simgesel Uzam

Simgeler semiyotik bilimlerde ‘göstergeselliğin’ eş anlamlısı olarak kullanılır. Simgenin belleği, kültürün sadece belli bir kesitini değil; geçmişten geleceğe uzanan dikey bir kesitini kapsar. Bu anlamda simgeler, insanlık tarihinin ve kültürel belleğin en sağlam öğelerinden biridir.³² Semiyotik uzamda salınan Kudüs de dünya kültürüne ait ortak simgelerdendir. Kutsallığı, ruha-

²⁶ Paglia, *Cinsel Kimlikler*, 30.

²⁷ Karabat, *Kudüs’ün*, 316

²⁸ Karabat, *Kudüs’ün*, 331.

²⁹ Karabat, *Kudüs’ün*, 281.

³⁰ Paglia, *Cinsel Kimlikler*, 18.

³¹ Paglia, *Cinsel Kimlikler*, 41.

³² Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 142.

niliği, cenneti ve barışı temsil eden Kudüs, bu anlatıda başlı başına simgesel bir göstergedir.

Yahudi inancında harflerin simgesel bir anlamı vardır. Harflerin simgeselliği anlatıda şöyle ifade edilir “İbrani alfabesinde her harfin sayısal bir değeri de var. Yahudiler önemli tarihleri ve kutsal rakamları harflerle ifade ediyorlar çünkü onlara göre *rakamların ruhu yok ama harflerin var.*”³³ Harflerin ruhundan yararlanan Karabat da on sekiz bölümden oluşan anlatısında her bölüm için ‘bir, iki’ vb. demek yerine sırasıyla İbranice, Latince ve Arapça harfleri bir arada kullanmıştır. (Örn. ‘1’ rakamı yerine ‘alef-elif-alfa’; ‘2’ yerine ise ‘bet-beta-be’ harflerinin kullanılması gibi). ‘Alef-elif-alfa’, ‘bet-beta-be’ gibi üç farklı dili içeren bölüm başlıkları aslında dillerin birbirlerine ne kadar benzediğini gösterir. Öyle ki anlatı başlıklarını oluşturan bu harfler üç farklı dinin ve üç farklı dilin bulunduğu yer olan Kudüs kentini simgelemektedir.

3.4. Diyalektik Uzam

3.4.1. İçinde ‘Barış’ Olmayan Barış Kenti

Bu kent, Yahudilerce ‘Yeruşalayim’, Hristiyanlarca ‘Jerusalem’, Müslümanlarca ‘Kudüs’ diye isimlendirilir. Şalom (İbranice) ve Selam (Arapça) ‘barış’ anlamına gelir, bu nedenle Yeruşalayim’e ‘Barışın Şehri’ de denir. Arapçada ‘al-Quds’ olarak geçen kent, ‘Kutsal’ ya da ‘Kutsal Tapınak’ anlamına gelir. Yeruşalayim’in içinde saklı olan ‘şalom’ sözcüğünün Türkçe karşılığı, barış manasına gelen bir selamlama sözcüğüdür: ‘selam’ (merhaba). Ne yazık ki, Kudüs, ‘şalom’ kelimesinin müjdelediği ‘barış kenti’ olamamış, tam tersine Orta Doğu’yu parçalayan İsrail-Filistin çatışmasının merkezinde yer almıştır.³⁴ Farklı dinlerin barış içinde beraberce yaşamasını sağlamaya çalışan çabalara rağmen Kudüs ayrışmanın ve tartışmanın bitmediği bir uzam olmuştur. Anlatıda yer alan şu ifadeler, “Yeruşaleyim’de *yani barış şehrinde “barışın ‘b’ si yok burada*”³⁵, “Kudüs, *güya barış şehri. Ama işte.... Dar bir sokakta, biriyle burun buruna gelebilirsin ve bıçaklanabilirsin.*”³⁶ Kudüs’ün içinde barış olmayan ‘barış kenti’ olduğunu kanıtlar niteliktedir.

3.4.2. Karşıtlıklar Arasında: Kutsal Kent-Lanetli Kent

Kudüs’ün kutsallığının nedeni Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık için çok önemli bir yere sahip olmasıdır. Erol, Kudüs’ün üç dinde kutsallığının sebeplerini şu şekilde açıklar:

Kudüs, Yahudilere göre, Davut’un şehri olarak, Süleyman Mabedini kapsayan, İsrail ulusunun ebedî başkenti ve bütün insanları birlik ve barış içinde bir araya getirecek olan, Mesih’in geleceği yer olarak kutsaldır. Hristiyanlar için, Hazreti İsa ile ilişkili olarak; son yemeğini yediği, çarımı-

³³ Karabat, *Kudüs’ün*, 149.

³⁴ Catherine Nicault, *Kudüs*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 9-13.

³⁵ Karabat, *Kudüs’ün*, 20.

³⁶ Karabat, *Kudüs’ün*, 153.

*ha gerildiği, yeniden dirildiği şehir ve bazı dinî inançlara göre cenneti yeryüzü ile birleştiren vahiy noktası olduğu için kutsaldır. Müslümanlar için ise Hazreti Muhammed'in Miraç ettiği yer ve mahşer günü nihai yargı yeri olduğu için kutsaldır.*³⁷

Üç tek tanrılı dinin yeryüzünde bulunduğu bu kutsal kent, inanç sarkacının barışla savaş arasında sürekli salındığı ortak bir yaşam alanını temsil eder. Kentin arkaik ruhu, mucizevi peygamber yaşantıları ve dinî mitolojiler üzerine yükselir. Karabat'ın anlatısında da Kudüs dini hikâyelerin, mitlerin ve kutsal kitaplardaki mucizelerin yer aldığı kutsal bir uzamdır.

Kudüs, yaklaşık bin yıldır kendisine sahip olmak için yapılan savaşlara şahit olmuştur. Günümüzde de İsrail-Filistin arasındaki savaşın en önemli sebeplerinden biri, bu kutsal yere sahip olma çabasıdır. Belki de Kudüs'ün lanetliliği de buradan ileri gelmektedir. Yeryüzünde yaratılan bu kentin, tanrının lanetini de beraberinde getirdiğine inanılır. Nitekim Kudüs tarihi boyunca uğradığı felaketler sonucunda pek çok kez yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Kente yapılan istilalar, tanrının halka yağdırdığı lanet olarak yorumlanmış ve 'lanetlenmiş kent' teması, eski metinlerde sık sık tekrarlanmıştır.³⁸ Romanın ana karakterlerinden bir olan Steve'in şu iç monoloğu; "Bu ne be? Ne lanet bir şey bu be? Bir toprak parçası için bu dökülen kan ne be? (...) Yok kutsalımızmış. Yere batsın sizin kutsalınız... (...) Peşinden gittiğiniz şeyi kanla kirletecek kadar kuş beyinli, kör manyaklar..."³⁹ Kudüs'ün lanetli bir şehir olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak anlatıdaki Kudüs, 'kutsal kent-lanetli kent' karşıtlıkları arasında yer alan bir uzam olarak düşünülebilir. Çünkü Kudüs insanları, hem ihtiyaçlarıyla büyüleyen, koruyan 'kutsal' bir kent hem de savaşın, askeri ve bürokratik mücadelelerin kesiştiği, korkunç ve 'lanetli' bir kent olarak tasvir edilmiştir. Bu anlamda Kudüs, 'kutsal-lanetli' olmak üzere ikili bir semantiğe sahiptir.

3.4.3. 'Kutsal Ev' ve Ev-Antiev Diyalektiği

Arketipçi eleştiri adıyla bilinen kuramsal yaklaşımın temsilcilerinden Claudio Varese kenti şöyle tanımlar: "Kent, adı Kudüs olsun ya da olmasın, apokaliptik düzlemde tek bir yapı veya tapınaktan farklı değil. İncil'in diliyle söylersek kent, bireylerin 'canlı taşlar' gibi yaşadığı 'çok bölümlü bir ev'dir."⁴⁰ Görüldüğü gibi Varese, tüm kentleri çok bölümlü evlere benzetmiştir. Sonuçta Kudüs kenti de çok bölümlü bir 'ev'dir. Simgesel anlamda da Kudüs, yeryüzü ve gökyüzü karşıtlığından oluşmaktadır. Yeryüzüne ait Kudüs ruhani dünyanın merkezi iken "gökyüzüne ait Kudüs, Tanrı'nın ahir zamanda tüm

³⁷ Halit Erol, *Kudüs'ün Kutsallığı* (İstanbul: Özyurt Matbaacılık, 2002), 10.

³⁸ "Üç Kitaplı Kent: Kudüs," *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Blog*, 15.10.2012, Erişim Tarihi 12.11.2023, <https://blog.iae.org.tr/sergiler/uc-kitapli-kent-kudus>.

³⁹ Karabat, *Kudüs'ün*, 234

⁴⁰ Italo Calvino, *Görünmez Kentler* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 39.

*doğruları korumak için yeryüzüne ineceği, o zamana kadar yaşadığı evidir.*⁴¹ Bu bilgi doğrultusunda, Kudüs'ün yeryüzünü ve gökyüzünü kaplayan çok büyük kozmik bir ev olduğu ve bu kozmik evin yeryüzü kısmında bireylerin, gökyüzü kısmında ise Tanrı'nın yaşadığı söylenebilir. Kısacası gökyüzüne ait Kudüs Tanrı'nın evidir. Lotman da dünya kültürünün evrensel temaları arasındaki evi *"tanrılar tarafından korunan"* bir uzam olarak tanımlar.⁴² O hâlde Kudüs kentinde, gökteki Tanrı'nın evi gibi yeryüzündeki insanların evi de kutsaldır. Karabat da anlatısında karakterlerin evlerinden, evlerini kutsal bulduklarından ve İsraililerin Filistinlilerin canını en çok acıtan eyleminin 'ev yıkmak' olduğundan bahseder. *"Bir Filistinliyi gerçekten yaralamak, yüreğini kanırtmak istersen, ağzını doldura doldura, 'Yıhrib beytkum!' yani 'Evin yıkılsın!' diyebilirsin"*⁴³ söylemi ve Filistinlilerin evlerinin ne kadar kutsal ve önemli olduğunu açıklar.

Kudüs'ün 'kutsallığı ve lanetliliği' ikilemi beraberinde 'ev-antiev' diyalektiğini de getirir. Nitekim Lotman'a göre, 'ev-antiev' karşıtlığı tüm dünya kültürlerinde bulunan evrensel semiyotik uzamlardan biridir. 'Evler', tehlikesiz, kültürel, koruyucu yerler olmasına rağmen; 'anti-evler', içinde yaşanılmayan, kaçılan ve kaybolunan yerlerdir.⁴⁴ Kudüs, kozmik evren içinde yer alan 'çok bölümlü bir ev' olarak düşünüldüğünde sadece koruyan, huzur veren, kutsal bir sığınak olan 'ev' değil; aynı zamanda binlerce yıldır üzerinde yapılan kanlı savaşlardan dolayı yaşanılmayan ve kaçılan bir 'antiev'dir. Karabat'ın eserinde de kutsal sığınak olan bu 'ev'lerin izlerine rastlanılır. Onun evleri; kutsallığın, güvenliğin, özel yaşam yerinin, kültürün ve yaratıcılığın simgesidir. *"Frank, (...) ev yaşamına çok önem verir, evinin bir kutsallığı olmasını isterdi. Üstelik Kudüs'teki evi aynı zamanda ofisi de olacaktı, bu müstakbel yaşam yerinin gerçekten de iyi olmasını zorunlu kılıyordu"*⁴⁵ alıntısı, evin kutsal bir uzam olmasının yanı sıra yaşam uzamının ve yaratıcılığın da göstergesi olduğunu belirtir. Bu kutsal yaşam alanında gazeteci Frank, en yaratıcı unsurlardan biri olan 'yazma' eylemini gerçekleştirecektir.

Karabat'ın anlatısında içinde yaşanılmaz anti-evler, mülteci kamplarındaki evlerle temsil edilir. Yıkık, dökük, bakımsız, alt yapısı kötü, elektriği, suyu, iletişim ağı olmayan karanlık mülteci evleri anti-evlerdir. Örneğin, Cenin mülteci kampı "yolları çamur içinde, iç içe geçmiş evleri birbiri ardına sıralanan rezil" bir uzam olarak belirtilir. *"Suyumuz, elektriğimiz ve telefonumuz yok. Komşumuz Ömer amcanın cesedi de dört günden beri orada"*⁴⁶ alıntısı da ceset kokan bir anti-evin ifade edilmişidir. Öyküde, Ömer amcanın dört gün boyunca cesedinin koktuğu abluka altındaki evi vasıtasıyla korkunç bir antiev uzamı

⁴¹ Nanon Gardin ve Robert Olorenshaw, *Larousse Semboller Sözlüğü*, Çev. Beyza Akşit (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), 375.

⁴² Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 255.

⁴³ Karabat, *Kudüs'ün*, 326.

⁴⁴ Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 257.

⁴⁵ Karabat, *Kudüs'ün*, 39.

⁴⁶ Karabat, *Kudüs'ün*, 252.

yaratılır. Bu korkunç uzam, okuru oldukça sarsar ve savaş içindeki ceset kokulu ev, dünyanın gerçek bir resmi hâline gelir. Yazarın, korkunç tablolarla okuyucuyu sarsma eğilimi onun sanatsal-retorik dilinin bir diğer hedefi olur.

Kudüs'ün Diyalektik uzamı semiyosferin yapısının asimetrik olduğunu gösterir. Zıt yönleriyle biçimlenen Kudüs'ün kendi içindeki karşıtlıkları şu tabloyla özetlenebilir:

Olumlu Özellikleriyle Kudüs	Olumsuz Özellikleriyle Kudüs
Barış kent	Savaş kent (şiddet, intihar saldırıları, çatışma, katliam, asker, silah, kurşun, işgal, ceset, kan vb.)
Kutsal kent	Lanetli kent
Eski kent	Yeni kent
Huzur kent	Korku krallığı
Güvenli	Yüksek tansiyonlu, gerilimli tehlikeli
Vakur (ağırbaşlı)	Fettan (cilveli, işveli)
Hayat veren, yaratan	Yıkan,
Kutsal (iyi ruhlu) muhteşem güzel, sihirli	Daeomanik (kötü ruhlu)
Ev	Anti ev

3.5. Dinsel-mitsel uzam: Mitolojik Kent

Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri adlı bu anlatı metni, Yahudi inanç ve kültüründen, giyim kuşam tarzından ve Yahudi mistisizminden bahsederek semiyotik bir uzam oluşturur. Buna göre Şabat, cumartesi günleri hiçbir işin yapılmamasıdır. Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratması, yedinci günde dinlenmesi ve bu günü Yahudilere armağan etmesi inancına dayanır. Bu inanç şehrin yapısını da etkiler. "*Kudüs bu saatlerde ölü... Şabat nedeniyle*"⁴⁷ alıntısı Kudüs'ün cumartesi günleri ölü bir kente dönüştüğünü gösterir. Yapıtta değinilen bir diğer kültürel uzam, Yahudilerin Mısırdan çıkışlarını kutladıkları Hamursuz Bayramı'dır. Bu bayram boyunca Yahudi evlerine ekmek ve hamur işleri sokulmaz. Bayramın kökeni, Yahudilerin Mısır'dan kaçarken ekmek mayalamaya zaman bulamaması ve bu nedenle de bir hafta ekmek ve mayalı şeyler yememesi inancına dayanır. Anlatıda, Hamursuz (Pesah/Fısıh) Bayramı'nda düzenlenen 'seder' yemeğinden ve bu yemekteki yiyeceklerin simgesel anlamından bahsedilir. Ayrıca peygamberlerle ilgili dinî hikâyelere ve mitlere de yer verilir.

Bütün bunlara ek olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Aslanlı Kapı'ya koydurduğu dört aslanla ilgili efsanevi hikâyeye yer verilir. Kubbetü's-Sahra'daki bir mermer kazınmış iki kumrunun simgesel anlamından ve bu iki kuşu cezalandırmak için taşla çeviren Süleyman Peygamberden bahsedilir. Yine Küb-

⁴⁷ Karabat, *Kudüs'ün*, 113.

betü's-Sahra içindeki Taş-kayadan (İslamiyet'te-Muallak taşı) ve bu taşla ilgili farklı dinlerdeki söylencelerden bahsedilir. Ayrıca mabet tepesinin neden kut-sal olduğunu anlatan dinî hikâye de mevcuttur.

Eserde, Kudüs mitolojisine de değinilmiş ve mitsel öge öykü zamanına taşınarak kahramanın bir eylemiyle özdeşleştirilmiştir. Kendini bir anda evinin orta sehpaşının üstünde otururken bulan Nadya'nın "*Bir zamanlar dünyanın tepsi gibi dümdüz olduğuna ve tam ortasında da Kudüs'ün bulunduğu inanılıyordu*"⁴⁸ söylemi kendisini dünyanın merkezi olan Kudüs'te hissettiğinin göstergesidir. Burada orta sehpa Kudüs'e benzetilmiştir. Bu bağlamda orta sehpanın mikrokozmos, Kudüs'ün ise makrokozmos olduğu söylenebilir.

Lotman, jestlerin kültürel anlam taşıyan göstergeler olduğunu söyler.⁴⁹ Karabat da anlatısında, Yahudilerin kültürel anlam taşıyan jestlerine yer verir. Örneğin, İsraililerin sağ ellerinin parmak uçlarını yukarıda birleştirerek aşağı yukarı sallaması ile oluşturduğu 'bekle' işaretinden söz edilir. Bu bir kültürel koddur ve bu kültürel kod farklı kültürlerde başka anlamlar içerir. "*Bu işaret, Türkiye'de 'güzel' ya da özellikle yemekler için kullanıldığında 'nefis' anlamına geliyordu*"⁵⁰ alıntısından da anlaşılacağı üzere bu kod Türklerde bambaşka bir anlamı ifade etmektedir. Karabat, aynı zamanda anlatısında egzotik söz dağarcığına ait sözcükleri, Türkçe çevirisini yaparak kullanır (Örn. Şalom=merhaba).

Bütün dinlerin buluştuğu yer olan Kudüs, iki bin yıldan beri dünyada tek tanrıcılığın tarihi ve ruhani merkezidir. Bu nedenle Kudüs, evrensel bir dini kozmostur. Dünyanın başka coğrafyalarında olmayan sayı ve nitelikte halk, din, mezhep, dil ve kültür Kudüs'e özgü bir sentez oluşturur. Nitekim bu kentte Arap, Yahudi, Hristiyan, Ermeni, Kürt gibi farklı din ve mezheplere ait mahalleler vardır.⁵¹ Karabat da anlatısında bu mahallelerden bahseder ve karakterlerini bu mahallelerde dolaştırarak Kudüs'te yaşayan farklı etnik gruplar hakkında bilgi verir. Bu bağlamda çeşitli din, dil, mezhep farklılıklarından oluşan toplulukları içeren Kudüs'ün çok dinli ve kozmopolit bir kent olduğu söylenebilir.

3.6. Betimleme Görünümleri ve Mimari Uzam

Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri, mekânı ve uzamı oldukça iyi işleyen bir anlatı metnidir. Kudüs betimlemeleri tarihi ve mekânsal gerçeklikleri ayrıntılı bir şekilde yansıtır. Bu betimlemeler, tarihî bir roman olan bu yapıtın yer yer gezi kitabı özelliklerini taşımasına da neden olur. Metni okuyan okurun imgeleminde Kudüs coğrafyası canlanır.

Aktulum'a göre, "*iki gösterebilimsel dizge (görme ve söz) arasında bir buluşma yeri olan betimleme bir aktarma, dile getirme, tanımlama girişimidir*"⁵².

⁴⁸ Karabat, *Kudüs'ün*, 285.

⁴⁹ Lotman, *Düşünen Dünyaların*, 83.

⁵⁰ Karabat, *Kudüs'ün*, 14

⁵¹ Mehmet Öztürk, *Sine-Masal Kentler* (İstanbul: Trend Basım Dağıtım, 2005), 72.

⁵² Kubilay Aktulum, "Théophile Gautier'nin İstanbul'unda Betimlemenin Kimi Görünümleri", *Kıbatek Gezi Edebiyatı Sempozyumu*, (Nevşehir 27-29 Mart 2006), 50.

Karabat'ın anlatısında da bu dile getirme ve tanımlama girişiminin izlerine sık sık rastlanır. Karabat, gerçekçi betimlemeleri ile kültürel bir dizgenin içinde göstergesel bir uzam yaratırken mistik bir atmosfer oluşturmak için kullandığı gerçeküstü betimlemeleri ile öznel ve imgesel bir uzam yaratır.

Karabat'ın anlatıdaki betimlemeleri; kültürel, tarihsel, dinî, siyasal ve politik anlamda bilgilere yer verir. Bu anlamda yazarın Kudüs betimlemelerinin öğretici ve bilgilendirici değer taşıdığı söylenebilir. Karabat, Kudüs'teki savaşı tüm gerçekliğiyle ortaya koymak, burada yaşayan insanların gelenek-görenek ve dinî inançları hakkında tarihî bilgi vermek ve karakterlerin devindikleri mekânları tanımlamak amacıyla betimlemeler yapar.

Kudüs'ün ihtişamını görmek için yükseğe çıkmak gerekir. Tıpkı ruhların yükseğe çıkarak varoluşum gösterdiği gibi. Yazar da ana kahramanlarını Kudüs'ün en yüksek tepelerine çıkararak panoramik bir bakış açısıyla kentin mimari uzamını betimler. Aşağıdaki alıntı da şehrin bu bakış açısıyla betimlendiğini göstermektedir.

Merdivene tırmanmaya başlıyor. Birkaç basamak çıktıktan sonra aniden ortaya çıkan güneş, gözünü kamaştırdığı için biraz duraksayıp sonra çıkmaya devam ediyor. Merdivenler bittikten sonra kendisini yukarı çekiyor. Ayağa kalkıyor. Bir çatıda şimdi. Önce nerede olduğunu anlamaya çalışıyor. Sonra gördüğü manzara karşısında nefesi kesiliyor, öylece kala kalıyor. Eski Kudüs'ün en kutsal mekânı Harem-i Şerif bütün görkemiyle orada işte. Hem de bütün ayrıntılarıyla. Fısıltıyla konuşuyor Nadya. Sihir bozulmasın istiyor sanki. Harem-i Şerif'in avlusuna kayıyor bakışları. Bir kargaşa var avluda. Filistinliler karıncalar gibi bir oraya bir buraya koşuşturuyorlar. Uğultulu bir koşuşturma bu. Telaşlarını Nadya bile hiss ediyor. Ama bu telaşlı ve uğultulu koşuşturma mekânın görkemini ve kutsal görüntüsünü bozmuyor. Hatta bütün bu olanlara inat, kocaman altın kubbe, gözleri kamaştıran ışıklarını saçarak parlamaya devam ediyor.⁵³

Görüldüğü üzere mimarının ve tarihin sebep olduğu mistik havayı, oradaki insanların telaşlı koşuşturmaları ve kargaşası bile bozamaz. Bu mistik havayı oluşturan kentin mimari uzamının en önemli öğelerinden biri Altın Kubbe'dir. Altın Kubbe, Kudüs'te Musevilerim Kudüs Tapınağı olarak isimlendirdikleri en kutsal binadır. Bu bina Muallak Taşı adı verilen kaya üzerinde olup ortası kubbeli sekizgen şeklindedir. Altın sarısı metalik levhalarla kaplı olan Altın Kubbe'nin varlığından dolayı Kudüs'e, "Altın Kent" de denir. Yukarıdaki alıntı da 'gözleri kamaştıran', 'ışıklarını saçan', 'parlayan' Altın Kubbe'nin şehrin ihtişamının ve kutsallığının göstergesi olduğunu kanıtlamaktadır. Alıntıya genel olarak bakıldığında, yazarın betimlemelerine kendi özneliğini ve imgelemine

⁵³ Karabat, *Kudüs'ün*, 11.

de kattığı görülür.

Yazar, Hristiyanlar için kutsal sayılan İsa'nın kırbaçlandığı Kırbaçlama Manastırı'ndan başlayan ve çarşıya gerildiği Kutsal Mezar Kilisesine kadar devam eden, toplamda 14 duraktan oluşan Hüzünlü Yol'dan, Harem-i Şerif'ten ve hem Yahudiler hem de Müslümanlar tarafından kutsal sayılan Kübbetü's-Sahra'dan, Eski Kudüs'ün yedi kapısından, Ağlama Duvarı'ndan bahsederek tarih-din-mekân betimlemeleri yapmış ve anlatısında mimari bir uzam oluşturmuştur.

Karabat'ın şu betimlemeleri de kentin mimari uzamı hakkında bilgi verir: *“Eski Kudüs'ün dolambaç benzeri sokaklarına dalıyor üçü. Sokaklar çok dar. Bazılarında iki insanın ya yana durması bile olanaksız”*⁵⁴, *“Steve ve Vincent sıkışıklıktan birbirlerinin içine girmiş gibi duran tek katlı evlerden birinin kapısı önünde duruyorlar.”*⁵⁵ Buna göre Kudüs dar sokakları ve tek katlı evleri olan bir kent olarak tasvir edilmiştir.

*Ev, Kudüs'teki tüm eski evler gibi büyük krem rengi taşlardan yapılmıştı. İngiliz manda yönetimi, kutsal şehrin dokusunu korumak için bütün binaların aynı malzemeden yapılmasını şart koşmuştu, en azından dış görünüşlerinin öyle olması zorunluydu. İsrail de aynı yasayı uyguluyordu. Bu yasa, son zamanlarda Kudüs'e yapılmış en büyük iyilikti.*⁵⁶

Yukarıdaki alıntı da kentin mimari uzamını açıklar ve yasalarla korunmuş Kudüs evlerinin hep aynı tip krem rengi taştan yapıldığı gösterir. Ancak bütün bu bahsedilenlerin Eski Kudüs için geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim son zamanlarda şehir merkezine gökdelenler, yüksek post-modern binalar inşa edilmekte ve Kudüs yeni bir kent varlığı göstermektedir. *“Eski evlerin içinde yükselen, neredeyse gökdelen sayılabilecek bu lüks bina aslında şehrin dokusunu bozmaktan öte bir işe yaramıyordu”, “Bu binalar insanlara insan olduklarını hatırlatmayacak kadar mükemmel arayarak yapılmışlardı. Üstelik Kudüs'e hiç ama hiç yakışmıyorlardı”*⁵⁷ alıntıları Kudüs'ün dokusuna aykırı ve mekânsal uyumsuzluk yaratan yeni bir mimari uzamın oluştuğunun göstergesidir. Bu mimari uyumsuzluk 'Eski Kent-Yeni Kent' düalizmini de beraberinde getirmektedir. Alçak katlı evler, yatay ve açık olan Eski Kenti nitelerken, yüksek katlı binalar dikey ve kapalı olan Yeni Kenti nitelermektedir. 'Eski Kent-Yeni Kent' düalizmi ayrıca Dionysosçu ve Apollonik bir mimari uzamı temsil eder. Dionysosçu bakış yatay olanla ilgilidir⁵⁸ Apollonik bakışta ise dikey bir mimari söz konusudur.⁵⁹

⁵⁴ Karabat, *Kudüs'ün*, 9.

⁵⁵ Karabat, *Kudüs'ün*, 10.

⁵⁶ Karabat, *Kudüs'ün*, 148.

⁵⁷ Karabat, *Kudüs'ün*, 39

⁵⁸ Paglia, *Cinsel Kimlikler*, 19.

⁵⁹ Paglia, *Cinsel Kimlikler*, 81.

Yeni Kent'teki dikey gökdelenler fallus yani erilliği simgelerken, Eski Kent'teki yere yakın yatay tek katlı evler dişillliği simgelemektedir.

Kahramanların yaşadıkları evler Kudüs'le olan bağlarını yansıtmaktadır. Fransa'da doğup büyümesine rağmen aslen üçüncü kuşak Filistinli bir mülteci olan Nadya, Eski Kent'te geleneksel Kudüs evlerinden birinde kalmaktadır. Danimarkalı Frank ise şehir merkezinde Kudüs Kulesi denilen yüksek bir binanın 14. katında oturur. Bu noktada Kudüs'le derin bir bağ kuran ve kentin büyümesinden etkilenen Nadya'nın Kudüs'ün ruhunun hissedilebildiği Eski Kent'teki bir evde, Kudüs'ün büyümesine kapılmayan tek kişi olan Frank'in ise Kudüs'ün dinî ve tarihî dokusundan yoksun Yeni Kent'teki yüksek bir binada yaşadığı görülür.

3.7. Savaş Uzamı: Savaş Kent-Savaş Kentin İnsanlık Dışı Uzamı

Filistin ve İsrail arasındaki savaş Kudüs topraklarını cehenneme çevirmiştir. Kudüs, barışın kenti olmasına rağmen savaşın ve dinler arasındaki düşmanlığın şehri olmuştur. Karabat da anlatısında savaşa, Kudüs'ün ateşli sokaklarına ve Filistinlilerin intihar saldırılarına yer vererek gerçekçi bir savaş uzamı oluşturur. Anlatıdaki öykü, kurşunların ve taşların havada uçtuğu, yüksek tansiyonlu, cehennemvari, şiddet dolu, gerilimli, eseneksiz korkunç bir savaş uzamında geçmektedir. Savaş uzamının en göze çarpan mekânlarından biri de sayıları oldukça fazla olan kontrol noktalarıdır. Bu noktalar Filistinlilerin didik didik arandığı, aşağılandığı ve itilip kakıldığı mekânlardır.

Korkudan titrediğini hissettim. Artık Kudüs sokaklarında yürümek mümkün değil. Yanında çanta taşıyan ya da Filistinliye benzer herkes kendisine yöneltilmiş namluları buluyor karşısında. İsrail'in işgal operasyonları başladığında herkes biliyordu ki bu korku, bölgedeki şiddet kısır döngüsünü çok daha derinleştirecek.⁶⁰

Yukarıdaki alıntı, İsrail'in izlediği işgal ve suikast politikasından dolayı her an herkesin vurulabileceği korku dolu, tehlikeli bir savaş uzamını tasvir etmektedir. Bu savaş uzamı karakterleri şekillendiren zaman-uzam ulamını da ortaya çıkarır. Savaş, zamanla karakterlerin davranışlarını değiştirir. Nitekim Nadya sevgilisine yazdığı bir e-mailde bu mekândaki gerginliğin ve öfkenin onları öfkeli ve küfürbaz insanlara dönüştürdüğünü söylemiştir.

4. İnsan

Karabat, insan hikâyelerini tarihî gerçeklerin ışığında Kudüs kentinde kurgulamıştır. Kudüs, karakterler için her şeyden önce bir 'kaçış' uzamıdır. Saadet, kendinden ve yaşadığı sıkıntılardan kaçmak; Frank eşinden ve evlilikle ilgili sorumluluk almaktan uzaklaşmak; Filistinli bir mülteci olan Nadya ise kimliksiz ve kökensizlik sorunundan kurtulmak için Kudüs'e gelmiştir. Yahudi bir din adamının oğlu olan Steve de (asıl adı David) tıpkı Nadya gibi kimlik-

⁶⁰ Karabat, *Kudüs'ün*, 270.

siz ve kökensizlik sorunundan kurtulmak için yıllar önce terk ettiği Kudüs'e geri döner. Kısacası Kudüs her karakter için kaçış uzamıdır. Karakterler, kendilerinden kaçmak istedikleri için Kudüs'ün gönüllü sürgünleri olmuşlardır.

Kudüs, karakterlere, “*hayatın ne kadar kısa ve pamuk ipliğine bağlı olduğunu*”⁶¹ öğretmiş ve onların davranışlarında olumlu dönüşümlere sebep olmuştur. Görünüşte iş amaçlı başlayan Kudüs yolculuğu gerçekte karakterlerin kendileriyle yüzleşme serüvenidir. Karakterler Kudüs'ün ulvi havasıyla kendilerini aramış ve en nihayetinde kendi benliklerine kavuşmuşlardır. Bu anlamda Kudüs'ün kahramanların kendini gerçekleştirdikleri bir uzam olduğu söylenebilir. Ancak Steve karakteri kendini gerçekleştirdiğindeki acıya dayanamamış ve kendi varlığından vazgeçerek hiçlikte var olmayı tercih etmiştir. Başka bir deyişle gerçek dünyadaki varlığını silerek hiçliğe yani ölüm uzamına ulaşmıştır.

Kudüs, sevgilerine cömert davranmış ve aradıklarını bağışlamıştır. “*Aslında Kudüs'ün bize cömert davrandığını da düşünüyorum. Çünkü o öyle bir sevgili ki, 'Sahip olacağım' diye tutturmazsan, güzelliğini takdir etmeyi bilirsen, onunla kavga etmeyi bırakırsan, cömert davranıyor.*”⁶² alıntısı da Kudüs'ün cömertliğini kanıtlar niteliktedir. Kutsal Kent, Frank'a köşe bucak kaçtığı aile düzenini ve sorumluluk bilincini; Saadet'e aşkı ve huzuru, Steve'e de öteki dünyada olsa bile o en çok aradığı şeyi yani huzuru bağışlar. Kudüs'e ait olduğu gerçeğini kabul eden Nadya'ya ise gerçek kimliğini ve kökenini verir. Ayrıca Kudüs ona aşk, bir kız çocuğu ve bir de kitap bahşeder. Yaratımın sembolü olan Kudüs, Nadya'ya bereketini ve yaratıcılığını atfederek hem doğum edimiyle hem de yazma eylemiyle ona yaratma gücü verir. “*Samiri falcı, hatırlar mısın bilmem, bana nardan, nar gibi bereketli olmaktan söz etmişti. Narın içinden ben çıktım, Yasemin çıktı, sanırım bir şey daha çıkacak: kitap...*”⁶³ alıntısı da Kudüs'ün doğurganlığına, bereketine ve yaratıcılığına gönderme yapmıştır. Sembolik açıdan “verimliliği, cinselliği ve dirilişi”⁶⁴ temsil eden nar imgesi de Kudüs'e dair yaptığımız Dionysosçu bakış açısını desteklemektedir. Karakterlerin uzamsal yer değiştirme sonucu yaşamlarındaki değişimi gösteren tablo aşağıdaki şekildedir:

⁶¹ Karabat, *Kudüs'ün*, 347.

⁶² Karabat, *Kudüs'ün*, 388-389.

⁶³ Karabat, *Kudüs'ün*, 389.

⁶⁴ Gardin, N. ve Olorenshaw, *Larousse Semboller*, 445.

Tablo 1

KUDÜS		
Kente gelmeden önce	Karakter	Kente geldikten sonra
Mutsuz bir evlilik Sorumluluk alma istememe	Frank	Aşk (aile düzeni) Sorumluluk almayı kabullenme
Yalnızlık, Kendisinden kaçma (varoluşsal bunalım)	Saadet	Aşk Huzur Kendini gerçekleştirme
Kimliksizlik-Kökensizlik	Nadya	Aşk Kimlik ve köken
Kimliksizlik-Kökensizlik	Steve	Ölüm, huzur

Sonuç

Karabat'ın *Kudüs'ün Gönüllü Sürgünleri* adlı eserinde tarihi bilgiler, dini mit ve ritüeller, siyasi ve politik gerçeklikler gibi bir dizi kültürel katmanın bir araya gelmesiyle oluşan semiyotik bir uzam söz konusudur. Bu çalışmada, anlatı metninde çeşitli kod ve göstergelerle oluşturulan farklı uzamlar tespit edilmiş ve bu uzamlar içinde Kudüs kentinin nasıl işlendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Yuri Lotman'ın *Düşünen Dünyaların İçinde* adlı eseri temel alınmış ve anlatıyı saran uzam katmanları, 'insan, kültür, metin ve tarih' ekseninde semiyotik bir bakışla değerlendirilmiştir. Kudüs imgesine dair farklı uzam katmanları; 'algısal', 'retorik', 'simgesel', 'diyalektik', 'dinsel-mitsel', 'mimari' ve 'savaş' uzamları olarak belirlenmiş ve bu başlıklar altında incelenmiştir. Diyalektik uzam bağlamında, bir dizi karşıtlığa yer verilerek Kudüs'ün ikili bir semantiğe sahip olduğu gösterilmiştir.

İçinde bulunduğu dönemin sosyal, siyasal, tarihsel ve ruhsal yaşam zihniyetlerini yansıtan semiyotik bir gösterge olan Kudüs, kültür sisteminde çok önemli bir yere sahiptir. Çok uluslu-dinli-kültürlü bir kent olan Kudüs, tüm insanlığa ait evrensel bir uzamdır. Üç dine ait zamansal ve uzamsal birliktelik başka hiçbir yerde bu kadar yoğun yaşanmamıştır. Karabat'ın anlatısında da Kudüs'ün insanlık tarihini yansıtan arketipsel, mitolojik ve metaforik bir kent olduğunun izleri görülmektedir. Kudüs, bu anlatının zamansal ve uzamsal temel ögesini oluşturur. Bu anlamda anlatı metnini iyi anlamak için düşünen dünyalar içindeki kenti iyi kavramak gerekir. Sonuçta kentler her zaman zamana ve uzama bağlı olarak algılanmıştır. Bazı kentler, insansız da anlamlıdır. Bu konuda kraliçelik hiç kuşkusuz Kudüs'tedir.

Kaynakça

- “Üç Kitaplı Kent: Kudüs,” *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Blog*, 15.10.2012, Erişim Tarihi 12.11.2023, <https://blog.iae.org.tr/sergiler/uc-kitapli-kent-kudus>
- Akmaz Gökhan. “Şiva ve Dionysos. Hint ve Yunan Mitolojilerinde Doğa ile Kültür Bütünlüğü.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Aktulum, Kubilay. “Théophile Gautier’nin İstanbul’unda Betimlemenin Kimi Görünümleri.” *Kıbatek Gezi Edebiyatı Sempozyumu*. Nevşehir, 2006.
- Calvino, Italo. *Görünmez Kentler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Eco, Umberto. *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Erol, Halit. *Kudüs’ün Kutsallığı*. İstanbul: Özyurt Matbaacılık, 2002.
- Gardin, N. ve Robert Olorenshaw. *Larousse Semboller Sözlüğü*. Çev. Beyza Akşit. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
- Haksal, Ali Haydar. *Doğu Büyüsü: Ah Kudüs!*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- Karabat, Ayşe. *Kudüs’ün Gönüllü Sürgünleri*. İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2007.
- Kıran, Zeynel ve Ayşe Kıran. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011.
- Lotman, Yuri. *Düşünen Dünyaların İçinde İnsan-Metin-Semiyosfer-Tarih*. Çev. Sabri Gürses. Ankara: Bilgesu Yayınları, 2012.
- Nicault, Catherine. *Kudüs*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Öztürk, Mehmet. *Sine-Masal Kentler*. İstanbul: Trend Basım Dağıtım, 2005.
- Paglia, Camille. *Cinsel Kimlikler*. Ankara: Epos Yayınları, 2004.
- Yücel, Tahsin. *Anlatı Yerlemleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Extended Abstract

A Semiotic Analysis of Ayşe Karabat's *Voluntary Exiles of Jerusalem: The Sacred City of Jerusalem*

Space constitutes a fundamental element of the narrative. To understand the narrative, it is essential to grasp space and the semantic layers that compose it. These layers include culture, history, religion, and human presence, all of which converge within the semiosphere—the cultural space. The aim of this study is to analyze Karabat's *Voluntary Exiles of Jerusalem* through the lens of Yuri Lotman's *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*, adopting a semiotic perspective along the axes of 'human, culture, text, and history.' In this way, the relationship between narrative characters and space has been more clearly evaluated, and by examining the semiotic space in detail, the world created in the text has been better understood and interpreted. The research is structured around seven key spatial layers identified in the novel: perceptual space, rhetorical space, symbolic space, dialectical space, religious-mythical space, architectural space, and the space of war. Each of these layers is analyzed to reveal how Jerusalem functions as a semiotic space that reflects the broader cultural and historical tensions in the region.

1. **Perceptual Space:** The novel vividly describes Jerusalem through sensory experiences—colors, sounds, and smells—that evoke the city's unique atmosphere. The white and golden hues of the city's architecture, the sounds of sirens and birds, and the pervasive smell of gunpowder create a multi-sensory image of Jerusalem. These sensory details not only ground the narrative in a specific place but also symbolize the city's dual nature as both a site of conflict and a place of spiritual significance.

2. **Rhetorical Space:** The novel employs rhetorical devices such as metaphors and personification to depict Jerusalem as a living entity. The city is described as both a seductive and destructive force, embodying the Dionysian qualities of creation and destruction. The opening line of the novel, "It's like hell," sets the tone for the narrative, framing Jerusalem as a space of suffering and conflict. However, the novel's conclusion, with its message of love and peace, suggests a redemptive possibility, highlighting the city's dual nature.

3. **Symbolic Space:** Jerusalem is portrayed as a symbol of cultural and religious memory, embodying the collective history of Judaism, Christianity, and Islam. The novel uses symbols such as the Golden Dome and the Wailing Wall to represent the city's sacredness. The Hebrew, Latin, and Arabic letters used in the chapter titles further emphasize Jerusalem's role as a meeting point of different cultures and religions.

4. **Dialectical Space:** The novel explores the contradictions inherent in Jerusalem's identity as both a "city of peace" and a site of perpetual conflict. The dialectical tension between the sacred and the cursed, the old and the new, and the home and the anti-home reflects the broader historical and political

struggles in the region. The destruction of Palestinian homes, for example, is depicted as a violation of the sacred, highlighting the city's role as both a sanctuary and a battleground.

5. Religious-Mythical Space: The novel draws on religious myths and rituals to construct Jerusalem as a mythical space. References to Jewish, Christian, and Islamic traditions, such as the Sabbath and the Passover, underscore the city's spiritual significance. The novel also incorporates local legends, such as the story of the lions at the Lion's Gate, to enrich the mythical dimension of Jerusalem.

6. Architectural Space: The novel's detailed descriptions of Jerusalem's architecture, from the ancient stone houses to the modern high-rises, reflect the city's historical and cultural evolution. The contrast between the old city, with its narrow streets and low-rise buildings, and the new city, with its towering skyscrapers, symbolizes the tension between tradition and modernity. The novel suggests that the architectural changes in Jerusalem are not merely physical but also reflect deeper cultural and political shifts.

7. Space of War: The novel portrays Jerusalem as a city engulfed in violence, where the Israeli-Palestinian conflict permeates every aspect of life. The constant presence of checkpoints, the sound of gunfire, and the fear of suicide attacks create a sense of perpetual insecurity. The war space is not just a backdrop but an active force that shapes the characters' lives and decisions.

The characters in the novel, each with their own personal struggles, find themselves drawn to Jerusalem as a place of escape and self-discovery. For Nadya, a third-generation Palestinian refugee, Jerusalem offers a chance to reconnect with her roots. For Frank, a Danish journalist, the city becomes a place where he confronts his fear of commitment. For Saadet, it is a space of love and peace, while for Steve, it is a place of ultimate surrender to death. The novel suggests that Jerusalem, despite its violence and chaos, has the power to transform its inhabitants, offering them a chance for redemption and self-realization.

In Karabat's *Voluntary Exiles of Jerusalem*, a semiotic space emerges through the convergence of multiple cultural layers, including historical facts, religious myths and rituals, and political realities. This study identifies various spatial layers constructed through different codes and signs within the narrative and examines how the city of Jerusalem is represented within these spaces. The study is based on Yuri Lotman's *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture* and evaluates the spatial layers surrounding the narrative from a semiotic perspective along the axes of 'human, culture, text, and history.' Different spatial layers of the Jerusalem image are categorized as 'perceptual,' 'rhetorical,' 'symbolic,' 'dialectical,' 'religious-mythical,' 'architectural,' and 'war' spaces, and they are analyzed under these headings. Within the context of dialectical space, a series of oppositions are presented to demonstrate the dual semantics of Jerusalem.

As a semiotic sign reflecting the social, political, historical, and spiritu-

al mentalities of its era, Jerusalem holds a significant place in the cultural system. Being a multi-national, multi-religious, and multi-cultural city, Jerusalem is a universal space that belongs to all of humanity. Nowhere else has the temporal and spatial coexistence of three religions been experienced so intensely. In Karabat's narrative, traces of Jerusalem as an archetypal, mythological, and metaphorical city reflecting human history are evident. Jerusalem constitutes the temporal and spatial core of this narrative. In this sense, to fully comprehend the narrative text, one must understand the city within the universe of the mind. Ultimately, cities have always been perceived in relation to time and space. Some cities hold meaning even without people, and in this regard, there is no doubt that the crown belongs to The Sacred City of Jerusalem.

